

van het noodlot onderworpen zijn. Ik durf ze niet totaal van beide beschuldigingen vrij te pleiten. Uit hun geschriften, die slechts gering in aantal bewaard zijn gebleven, kun je dergelijke beweringen halen, maar ook meer verstandige opvattingen. Seneca, bepaald geen zwakke pijler van die zuilenhal, schijnt op het eerste punt te struikelen in een boek, waarin dat allerminst had gemogen, te weten in *Over de Voorzienigheid* ⁴⁸:

Dezelfde noodzakelijkheid bindt ook de goden, een onherroepelijke loop voert het menselijke en het goddelijke gelijkelijk mee. De schepper en bestuurder aller dingen heeft eens het noodlot ingesteld maar volgt het thans. Altijd gehoorzaamt hij, eenmaal beval hij.

Het is bovendien buiten kijf dat de onverbrekelijke keten en oorzakelijke samenhang waarmee zij alles en iedereen binden, aan de vrije, menselijke wil afbreuk doen. De echte en ware Stoïcijnen hebben evenwel nooit openlijk dergelijke dingen verkondigd, of, als in de bekende gloed van schrijven of betogen hun iets dergelijks ontvallen is, dan was het meer woordenspel dan werkelijk gemeend en doordacht. Chrysippus (door wiens dialectische spitsvondigheden deze mannelijke filosofie begon te ontarden) heeft zelf het verwijt ontzenuwd, dat de Stoa de vrijheid zou aantasten. En ook Seneca heeft God niet aan het noodlot ondergeschikt gemaakt (daar hij was te verstandig voor) maar, zeggend, God áán God. Want de Stoïcijnen, die de waarheid het dichtst benaderd hebben, betitelden het noodlot soms als de Voorzienigheid zelf, soms als God. Toen Zeno het noodlot omschreven had als een macht die dezelfde materie op een zelfde wijze beweegt, voegde hij eraan toe, dat men deze evengoed Voorzienigheid of ook Natuur kon noemen. ⁴⁹ En Chrysippus heeft dezelfde opstelling, wanneer hij ergens het noodlot definieert als het eeuwige, rationele beginsel van de Voorzienigheid. ⁵⁰ Panaetius zei dat God zelf het noodlot was. ⁵¹ Seneca was die mening ook toegeedaan, gezien zijn duidelijke uitspraak: ⁵²

Zo vaak je wilt, mag je de heer van onze wereld een andere benaming geven. Terecht noem je hem de goedertierenste en opperste Jupiter, de Donderaar, de 'Stator', dat laatste niet omdat hij na een gelofte het wegvluchtende Romeinse leger tot stilstand heeft gebracht (aldus de historici), neen, omdat alles dankzij hem bestaat, is hij een 'Stator'. Je mag hem ook zonder bezwaar noodlot noemen, want daar het noodlot niets anders is dan de vervlochten reeks van oorzaken, is hij de eerste oorzaak van wie de overige afhangen.

Dit laatste is zo vroom gezegd, dat zelfs Vrouw Laster er geen kwaad van kan spreken. In zijn woorden tot een groot vorst week de grote schrijver Aristoteles ⁵³ op dit punt niet van de Stoïcijnen af. Hij zei:

Ik ben evenwel van mening, dat de noodzakelijkheid als onveranderlijke zijnsgrond slechts God genoemd mag worden en het noodlot zelf, dat in staat is alles te verbinden en zelf vrij en ongehinderd zijn weg kan gaan.

Ook al zijn die uitlatingen wellicht ietwat onzorgvuldig, ongodsdienstig zijn ze allerminst en bij een juiste interpretatie verschillen zij niet veel van onze opvatting van het ware noodlot. In alle ernst wil ik de Stoïcijnen dit nageven: hun filosofie heeft het meest aan God de Hem toekomstende majesteit en voorzienigheid toegekend en de mensen naar deze hemelse en eeuwige zaken getrokken. Bij het doorlopen van de baan van het noodlot hebben zij zich misschien wel eens vergist, maar het is in mijn ogen een lofwaaardige en grote verdienste geweest de blinde stervelingen van een blinde Godin te willen wegroepen, Vrouwe Fortuna bedoe! ik, wier naam en faam door hen met kracht bestreden zijn.

Hoofdstuk 19

Verklaring van het vierde, ware noodlot. Korte toelichting bij de naam (fatum) en beknopte definitie. Aangehouden wordt dat het van de voorzienigheid verschilt

Maar genoeg over de antieke meningen en meningsverschillen! Waarom zou ik al te nieuwsgierig en nauwkeurig mijn onderzoek op 'Hades' geheimen' ⁵⁴ richten? Met mijn behandeling en verklaring van het noodlot heb ik al moeite genoeg. Ik omschrijf het als het eeuwigdurend besluit van de Voorzienigheid, dat evenmin als de Voorzienigheid zelf uit de wereld kan worden weggenomen. Laat nu niemand met mij over de Latijnse term *fatum* gaan twisten, want ik durf te beweren dat er in de taal der Romeinen hiervoor geen beter woord bestaat. Hebben ze het in de oudheid misbruikt? niets beliet ons het woord te gebruiken en zonder Stoïsche inperkingen in een beter licht te plaatsen! *Fatum* komt van het Latijnse werkwoord *fari* (= spreken) en betekent eigenlijk niets anders dan goddelijk woord en bevel. ⁵⁵ En dit is nu juist wat wij hier zoeken. Het ware *fatum* of noodlot